

investigated. The investigation of mental sphere in cognitive science causes the problem of term and common word as a signs of two different cognitive structures. The author considers the “term – common word” correlation as the way of explication of knowledge about cognitive structures.

81.453-03

Маргарита Казніна
ДО ПИТАННЯ ІСТОРІЇ ПРАВОПИСУ НОВОГРЕЦЬКОЇ МОВИ

У статті розглядається одне з найактуальніших питань сучасного мовознавства новогрецької мови – питання правопису. Авторка надає повний опис історії розвитку орфографії новогрецької мови, починаючи з давніх часів і до сьогодні. Дослідниця показує етапи становлення монотонічної системи мови з політонічної. У роботі проаналізовано наукові праці найвідоміших граматистів. Детально розглянуто діяльність найактивнішого мовознавця ХХ століття М. Тріандафілідіса, його внесок у розвиток лінгвістики новогрецької мови.

Єдина, обов'язкова для всіх орфографічна система ґрунтується на певних принципах, обумовлених особливостями звукового складу та граматичної будови мови і відображає історичний розвиток формування й усталення її правописних норм. Правопис кожної мови складається з трьох підсистем: графіки (літер, якими позначають найтиповіші звуки та звукосполучення), орфографії (способів поєднання звуків і звукосполучень, що забезпечує однотипність написання слів) і пунктуації (розділових знаків, за допомогою яких позначають інтонаційне членування тексту). Кожен із цих розділів має свою історію. Щодо правопису новогрецької мови, питання орфографії димотики є актуальним і на сьогодні.

Термін «орфографія» в новогрецькій мові не старий, тому що давні греки писали, як правило, на слух і таким чином в них не виникала потреба в правописі. Актуалізація питання орфографії відбулася лише тоді, коли мовлення греків почало швидко змінюватися, а правопис залишався незмінним. Довгий час грецька мова існувала в двох стилях: димотиці та катаревусі. Вони виникли й розвивалися як два стилі однієї мови (димотика як розмовний стиль, катаревуса як писемний). Димотика розвивалася швидше за катаревусу і поступово стала загальнонаціональною мовою. Перші спроби створити орфографічний довідник відбулися в олександрійську епоху з метою писати правильно згідно граматичним канонам мови, якою розмовляли і писали Афіняни у V ст. до н.е. Знаки наголосу (гострий, протяжний, слабкий) та придиху (слабкий, сильний) були винайдені граматистами у II ст. до н.е. та використовувались у класичних текстах, щоб надати мові музичного відтінку. У IX ст. н.е. паралельно з розповсюдженням написання малими

літерами, коли сильний наголос витіснив музичний, використання знаків наголосу поширилося у всій писемності. Пізніше термін «орфографія» увібрав у себе історично точний опис голосних, приголосних, наголосів. Вимова змінювалась кардинально, тоді як писемність залишалась незмінною. Політонічна система продовжувала функціонувати після винаходу книгодрукування, з невеликою кількістю винятків (ненаголошене написання з технічних причин в оригіналах, і політонічне осмислене в першому виданні «Καίνης Διαθήκης» грецькою 1514), не викликала сумнівів до початку XIX ст.

Проблема історичної орфографії, за характеристикою Й. Хадзизакіса, «батька мовознавства новогрецької мови», з роками призвела до «справжньої рани» [Ανδριώτης 2003: 141]. Вперше з цією проблемою завзято зіткнулись поети Крита, який в той період знаходився під владою Венеції. В своїх творах вони дотримувались фонетичного принципу правопису, іноді використовуючи латинський алфавіт, як в «Ερωφίλη» Хортядзиса. Але завоювання турками острова стерло всі починання орфографічних реформ. Лише після 1800 року, в епоху грецького Відродження, з'явилися поети та вчені, які проголошували ідеї абсолютно нового історичного шляху розвитку нації та мови, яку обтяжували стара вимова та історичний правопис. Ці нові зміни пов'язані з іменами Катардзиса, Христопулоса, Псалідаса та його учня, Вілараса. Останній у 1814 році видав «Μικρή ορθογραφία για τα γραμματα κε ορθογραφία της ρομεηκης γλωσης», яку присвятив Псалідасу. Іоаніс Віларас запропонував прогресивну орфографічну систему на основі «спрощень, а не офіційних критеріїв» [Νέα έγκυκλο παιδεία 2005: 79], в якій було скасовано наголоси та подвійні приголосні. Як приклад нового правопису він навів свої власні 6 віршів та переклад діалогу Платона «Κρίτοι» й «Επιτάφιος» Фукідіда. Прихильник катаревуси Спиридон Кондос був першим, хто намагався виділити з основних проблем писемності того періоду зміни у наголошенні. Ним було створено «Введення у вивчення новогрецької мови» 1827 без наголосів, за деякими винятками, не порушуючи історичний правопис. Нові ідеї, які пізніше виклали нові архаїсти (Хрисовергіс, 1839), не викликали широкого резонансу.

В кінці XIX ст., з осмисленням практичних складностей орфографії, в катаревусі стала помітна проблема полегшення наголосу та знаків придиху. Реформаторські ідеї прибічника катаревуси Фардіса та Ісидоріса Скілітциса викликали різке заперечення та осуд, особливо з боку Хадзизакіса. У 1884 році Фардіс виступив за введення монотонічної системи. А двома роками пізніше Ісидоріс Скілітцис запропонував відмінити знаки слабкого та сильного придиху. У 1889 році Фардіс поставив на обговорення нове питання щодо залишення лише знаку гострого наголосу.

З початку ХХ ст. вимоги тонічного спрощення знайшли підтримку у прихильників димотики. Питання орфографічного та тонічного спрощення співпали з актуальним питанням мови. М. Триандафіллідіс, який систематично досліджував проблеми орфографії, зазначав, «що наголос немає ніякої внутрішньої цінності та освітньої сили, але письменники надавали перевагу монотонічним текстам» [Τριανταφυλλίδης 2005: 143]. У 1910 році Палліс висунув пропозицію використовувати знак гострого наголосу лише у випадках, коли перший від закінчення склад ненаголошений. П.Властос запропонував залишити знак гострого наголосу, але в кожному слові: «ὄχι εμεῖς δέ θά γίνουμε». М. Триандафіллідіс у 1913 році наблизився до скасування наголосу та придиху в тих випадках, коли це не призводило до незрозумілості, а вже у 1917 році Палліс у перекладі «Іліади» використав правопис великими літерами, який став вживатися ненаголошеним: «ΜΟΥΣΑ, ΤΡΑΓΟΥΔΑ ΤΟ ΘΥΜΟ ΤΟΥ ΞΑΚΟΥΣΤΟΥ ΑΧΙΛΛΕΑ».

Але якби проблеми тогочасної орфографії обмежувалися лише знаком наголосу та придиху, рішення могло б бути знайденим. Відомий мовознавець того періоду Й. Хадзизакіс схилявся до думки, що нація переобтяжена історичною орфографією, і це неможливо відкинути, бо кожне орфографічне спрощення призводить до змішування старої та нової мови, і в результаті призведе до національної проблеми. Тому в своїх наукових працях, присвячених новогрецькій, він обстоював принципи історичної орфографії: Αντώνις, Βασίλεις, γέρως, κωπέλλα, φασσαρία. Цю систему орфографії він запровадив і в Історичному Словнику новогрецької мови Академії Афін. Але це все одно загнало граматистів у глухий кут, тому що з цим нововведенням жоден грек, який не знав давньогрецької, не міг правильно писати. У 1933 році Академія видала «Правила новогрецької орфографії», в якій запропонувала дещо спростити стару систему мови, наприклад, скасувати підкреслювання в словах: λάδι, δαδί; знак сильного придиху –ρ-: ρετσίνα, ροζακί; зменшити велику кількість закінчень іменників чоловічого роду на –ις-: Γεώργις, Γιάννης, Βασίλεις; подвійні приголосні в словах іншомовного походження: κωπέλλα, καπέλλο, φασσαρία, πιάττο.

Ці незначні спрощення Академії гостро розкритикував М. Триандафіллідіс у праці «Академія та питання мови» у 1933 році, тому що вони були поодинокі та не торкнулись глобально орфографічної проблеми мови. Науковець у цій роботі виклав порівняно просту орфографічну систему, яку пропонував раніше в дослідженні «Наша орфографія», і яка була представлена в шкільних підручниках 1917 року. На думку Триандафіллідіса, не існувало більше у світі такого неорфографічного народу, як греки, який би так мучив дітей навчанням орфографії. В цьому дослідженні він представив 3 канони орфографії :

1. Орфографія новогрецької мови не повинна сліпо наслідувати канони давньої мови.

2. Для сприятливішого вивчення вона не повинна спиратися на знання з давньогрецької граматики.

3. Історичну орфографію слід застосовувати в давніх словах, а у нових та іншомовних словах відбуватиметься спрощення.

Ці правила, більш розгорнуті й удосконалені, стали основою “Новогрецької Граматики” 1941 року та всіх інших граматик та посібників з орфографії до наших часів. Питання наголосу стало відоме широким колам суспільства після оприлюднення новини про дисциплінарне вигнання Іоаніса Какридаса з консервативної більшості філософського факультету Афінського університету внаслідок його поглядів щодо класичної освіти та досліджень моно тонічної системи.

Після зміни форми правління у 1974 році, незважаючи на загальне схвалення вимог опозиції, в межах реформи освіти, пропозицію встановити монотонічну систему влада відкинула. Уже перед затвердженням у 1982 році системи написання одного наголосу були запропоновані певні орфографічні спрощення, а саме:

1. З трьох знаків наголосу: гострого, протяжного та слабкого, які існували в традиційній орфографії, було відмінено гострий та замінено його протяжним (це було офіційним визнанням того, що вже переважало у письмовій практиці та друці).

2. Знак гострого наголосу також було замінено слабким у другому складі від закінчення, крім випадків, коли цей склад подовжений і перший склад від закінчення короткий. Звичайно, спостерігались винятки, такі, як кінцева «α» в іменниках середнього роду і прислівниках, де «α» вважається короткою, або «α» певних дієслівних форм (не наказового способу) вважалася подовженою у другому складі і короткою у першому від закінчення.

3. Дві подібні приголосні були замінені однією в більшості слів іншомовного походження: *καπέλο-* з іт.- *capello*.

4. «-η» в закінченнях наказового способу було замінено «-ει».

5. Розділові знаки, знаки відмінності дифтонгів від подвійних приголосних опускались там, де наголос падав на перший склад від закінчення: *γαῖδαρος, ἀλλά γαῖδαρου*.

Ні цій основі була сформована так звана спрощена орфографія. У 1982 році парламент ухвалив пропозицію Міністерства Освіти та запровадив монотонічну систему в освіті та офіційному мовленні. Президентським наказом було остаточно затверджено монотонічну систему. Йдеться про одну з форм монотонічного писання, які час від часу пропонувались, і ця форма, на думку одного з дослідників історії мови ХХ ст., Макріджа, не

була найвдалішою. В основі монотонічної системи, яку офіційно затвердив державний устрій Греції, були такі основні положення:

1. Падіння знаку придиху.
2. Скасування написання наголосу в односкладних словах.
3. Використання в двоскладних та багатоскладних словах знаку гострого наголосу, який ставиться над голосним наголошеного складу.

Існують такі винятки з правил цієї системи:

1. Наголос ставиться в словах, які є односкладними внаслідок елізії, виключення або спрощення: *κόψ'το- κόψε το*. У випадках елізії, виключення або спрощення наголошеного голосного наголос не ставиться, крім тих випадків, коли він переноситься на останній склад попереднього слова: *θα'ρθω –θα έρθω*.

2. Такі односкладні слова пишуться з наголосом: *ή* (розділовий сполучник для розрізнення від артикля); *πού, πώς* (питальні прислівники для розрізнення відносного *που* і сполучника *πως* відповідно).

3. Можуть писатися з наголосом присвійні займенники, щоб відрізнити їх від енклітичних займенників, коли це незрозуміло з контексту: *ο πατέρας μου έίπε* (*μου έίπε ο πατέρας*), але *ο πατέρας μου έίπε* (*έίπε ο πατέρας μου*).

4. Коли слово, що має знак гострого наголосу на третьому складі від закінчення, супроводжується енклітичним словом, ставиться початковий наголос у слові, яке має гострий наголос на третьому складі від закінчення, та новорозвивається, внаслідок вимови, наголос в першому від закінчення складі того ж самого слова: *ο δάσκαλος* та *ο δάσκαλός μας*.

Ці зміни, на думку Макріджа, не ідеальні. Тому що за аналогією треба було б відокремлювати питальне *γιατί* та прийменник *ως* від причинного *γιατί* та сполучника *ως*. З вимови випливає, що треба наголошувати і сполуки типу *αλό χτες*, бо вимовляємо *αροχτές*.

Таким чином, наказом 1982 року було вирішено суперечне питання використання політонічної системи, започаткованої в IX ст. в період Візантійської Імперії.

З короткого огляду історії розвитку орфографії новогрецької мови стає очевидним, що небагато європейських мов зазнало таких значущих орфографічних змін за такий короткий період, як новогрецька мова. На сучасному етапі для новогрецького мовознавства проблема стандартних, узаконених норм правопису (особливо іншомовних слів), залишається актуальною.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Ανδριώτης 2003 - Ανδριώτης Ν.Π. Ιστορία της ελληνικής γλώσσας. – Θεσσαλονίκη, 2003. – 163 σ.

2. Browning Robert 2004 - Browning Robert. Η ελληνική γλώσσα μεσαιωνική και νέα. - Εκδόσεις Παπαδήμα. Αθήνα, 2004. - 299 σ.
3. Ιστορία της Ελληνικής γλώσσας 1999 - Ιστορία της Ελληνικής γλώσσας 'Ελληνικό λογοτεχνικό και ιστορικό αρχείο. Αθήνα, 1999. - 437 σ.
4. Macridge 1987 - Macridge. Ρ.Η Νεοελληνική γλώσσα. - Εκδόσεις Πατάκη. Αθήνα, 1987. - 531 σ.
5. Νέα έγκυκλο παιδεία. Τόμος 4 2005. - Νέα έγκυκλο παιδεία. Τόμος 4. - Μαλλιάρης. Παιδεία. Α.Ε., 2005. - 703 σ.
6. Τριανταφυλλίδης 2005. - Τριανταφυλλίδης Μ. Νεοελληνική γραμματική της δημοτικής. - Θεσσαλονίκη, 2005. - 455 σ.

SUMMARY

One of the most actual issues of modern linguistics of Greek language is the problem of orthography which is studied in the article. The author gives the full description of the history of development of the orthography of Greek language, starting from ancient times till nowadays. The researcher shows all the stages of formation of monotonic system of the language from polytonic. Scientific works of the most famous linguists were analyzed in this research. In the scientific paper the author also studies the work of the most famous linguist of the XX century M. Triandafillidis and his contribution in the development of the linguistics of Greek language.

81.053.16

Вікторія Канна

ВИКОРИСТАННЯ ТОПОНІМІВ ЯК ЗАСОБІВ УВИРАЗНЕННЯ

Розглянуто кілька умов функціонування топонімної лексики у побутовому та художньому мовленні, за яких можливий розвиток конотативних співзначень. Показані деякі лінгвістичні механізми їх формування. Привернуто увагу до розбіжностей в узуальному й індивідуально-авторському підході до імені як засобу виразності.

Останнім часом помітно зростає увага лінгвістів до використання власних імен в художній літературі, де, як правило, зображені люди і їх вчинки в реальних або вигаданих обставинах. Тому, як відзначають багато дослідників, немає нічого дивовижного в тому, що в літературній ономастиці основним предметом дослідження є антропонімія. Але і топоніми теж широко використовуються в художній літературі. Дослідження виразних властивостей власних імен має давню традицію, проте робіт, присвячених топонімії в літературних творах, значно менше (найбільш відомі – праці Ю.Карпенко). Особливо цікаве те, що іноді частіше, ніж в своєму прямому значенні, топоніми використовуються в